Ədalət.- 2020.- 13 oktyabr. S. 8.

İKİ ŞAHMAR - İKİ NİSGİL

("Unudulmazlar" silsiləsindən)

VAQİF YUSİFLİ

ŞAHMAR HÜSEYNOV

Əlli yaşına il yarım qalırdı (1939, iyul-1988, yanvar). Yazıçılar Birliyindən təzə ev almışdı. Sevinirdi, hələ içərisinə girmədiyi o evə həyətdən boylanırdı.Amma Şahmar Hüseynov aldığı o təzə evdə bir gün də yaşaya bilmədi, amansız infarkt ona aman vermədi ki, ailəsiylə birgə o evdə xoşbəxt günlər keçirsin. O infarkt yazmaq istədiyi, amma bu qəfil ölüm səbəbindən yaza bilmədiyi neçə hekayənin süjetini də özüynən apardı. Yaşasaydı, indii 81 1aşı olardı, amma mən Şahmar Hüseynovu heç cür bu yaşda təsəvvür edə bilmirəm. O mənim yaddaşımda dolu bədənli, lopa bığlı, işıqlı gözləriylə yaşayır, 40-49 yaşlarında. On il idi onun hekayələrini oxuyurdum, arzum bu idi ki, bu gözəl hekayələr haqqında nəsə bir söz deyim.

Şahmar Hüseynov çox sadə bir ömür yolu keçdi. Xanlar rayonunun Nərimanov kəndində doğulmuşdu, orta məktəb bitirmişdi, İncəsənət institutunun tələbəsi olmuşdu və 1966-cı ildən ta ömrünün sonunacan A.Şaiq adına Kukla teatrında aktyor kimi çalışdı. 1976-cı ildən ilk hekayələri çap olundu ("Ulduz" jurnalında), həyatda çox ağrı-acılarla üzləşən, maddi cəhətdən sıxıntılar keçirən Şahmarın ədəbiyyatdakı uğurları ona sevinc bəxş elədi. Hekayələri haqqında tanınmış yazıçılar tərif söylədilər (həm sağlığında, həm də ölümündən sonra).. Görün necə: "Kukla teatrı" mənim "Qaravəlli" əsərimi tamaşaya qoyanda Şahmarı bir aktyor kimi tanımışam. Həmin əsər Bakıda, Tiflisdə, Moskvada göstəriləndə Şahmarın öz rolunu son dərəcə səmimi və ehtirasla oynaması diqqətimi çəkdi. Az sonra ədəbi jurnallarda çap olunan maraqlı, gözəl hekayələrini oxudum. İncə duyğu, yüksək hissiyyatıyla yanaşı, həmin səmimiyyətini hekayələrində də gördüm. Ölümündən sonra o, Yazıçılar Birliyinin təsis etdiyi Mirzə Fətəli Axundov adına ədəbi mükafağa layiq görüldü" (Anar).

"Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin nəsr şöbəsində

işlədiyim vaxtlar Şahmar ədəbiyyatın qapısını utana-utana döyən gənclərdən biriydi. Bir neçə maraqlı hekayəsini çar elədim. Kifayət qədər informasiya bolluğu olan hekayələrində üslub, bədii düşüncə, süjet, quruluş baxımından nəsrimizin yeni əlamətləri görünürdü" (Sabir Əhmədli).

"Şahmar böyük yazıçıdır, hər şeydən əvvəl ona görə ki, demək istədiyini bəzəksiz-düzəksiz deməyi bacarıb…Bütün səmimiyyətimlə bir də təkrar eləyim ki, həmişə Şahmar kimi sakit, səssəiz-küysüz, qışqırıqsız, boyalar işlətmədən, obrazlı ifadələr axtarmadan yazmaq istəmişəm" (Mövlud Süleymanlı). Şahmarın cəmi iki kitabı çap olundu. Hekayələrin Tamara Kalyakina tərəfindən rus dilinə tərcümə olunanları da yadımdadır. Tamara Georgievna da onun hekayələrində böyük yazıçı nəfəsi olduğunu etiraf edirdi" (Məmməd Oruc).

Şahmar necə yazıçı idi? Bu sualı ona görə səsləndirirəm ki, indiki gənc yazarların çoxu Şahmar Hüseynovun hekayələrini oxumayıblar. Şahmar Hüseynov kənddə doğulmuşdu, yazılarında da kəndin cazibəsindən ayrıla bilmirdi. Amma şəhərdə yaşadı, teatr aləmindəydi, yazıçı və aktyor dostlarının əhatəsindəydi. Ona görə də onun hekayələrində kəndlə şəhərin "qohumluğu", birindən digərinə keçid diqqəti cəlb edir. O kəndlə şəhərin- bu iki məkanda yaşayan insanların əlaqəsini bəziləri kimi qarşıdurmaya gətirib çıxarmırdı. Amma Şahmarın bəzi hekayələrində şəhər mühitinə alışa bilməməzlik, narahatlıq da hiss olunurdu. Kənddən gələn, şəhərin min cür qəribəliyinə adət edə bilməyən, çaşıb qalan, fağırlaşan, çox zaman aldanan, heyrətlənən bir kəndçi sadəliyindən doğurdu bu narahatlıq.

Onun yazılarında insan, onun mənəvi aləmi, düşdüyü stress vəziyyətləri diqqəti çəkirdi, amma bu çıxılmazlıqda bir ümid parıltısı da vardı.

Mən onun "Köynək" və "Yaxın qohum" hekayələrini

bir neçə dəfə oxumuşam, hər dəfə gənc yazarlardan yeni bir hekayə oxumağa başlayanda Şahmarın o hekayələrini xatırlayıram. Deyirəm ki, kaş bu hekayənin də dili sadə, aydın, anlaşıqlı, obrazları koloritli, həyati, psixoloji yükü ilə diqqəti çəkəydi. Məsələ burasındadır ki, Şahmarın hekayələri naturaya çox yaxın idi, təsvirlər son dərəcə inandırıcı idi. "Köynək" hekayəsinin qəhrəmanı Yusif kəndə, atasına bir məktub göndərir.

Məktubda yazır ki: "Dədə, mənim barəmdə nigaran qalmayın. Yaxşıyam, yaxşı da dolanıram. Mənim sizə bir işim düşüb, dədə. Bilirsiniz ki, nə vaxtdır institutu qurtarmışam, elə o vaxtdan da burda işləyirəm. Aman ə xeyri? Nə ev almışam, nə vəzifəm artıb. Yüz dəfə getmişəm direktorun yanına, deyir elə gözlə, gözlə. Çıxıb getmək istəyirdim, amma fikrimi dəyişdim. Bu yaxında bizə yeni direktor müavini gəlib. Bu ayrı cür adamdır, burda onun başına and içirlər". Həmin bu direktor müavini Yusifə ümid verir, " deyir sənin işin mənim boynıma. Azı bir aya şöbə müdiri olarsan. Amma bir az pul lazımdır". Amma pul əvəzinə Yusifə pasılka gəlşir. Pasılkanın içi sarı heyvalar və narla doluydu.

Və bir də sətin parçadan tikilmiş bir uşaq köynəyi. Hekayəyə retrospektiv bir xətt qoşulur Yusifin məktəb illəri xatırlanır. Rayondan onun oxuduğu məktəbə inspektor gələcək, ona görə də, hamı bir nəfər kimi ağ köynək geyinməlidir. Amma Yusifgil kasıbdır, o köynəyi almağa imkanları yox. Dədəsi ona deyir ki, nəyin var,onu geyinərsən.

Səhərisi inspektor sinfə girir,

ağ köynək geyinmədiyi üçün Yusif gülüş hədəfinə çevrilir. Amma sözünü də deyir: "Müəllim, mənim ağ köynəyim yoxdur,nəyim var, onu da geyinmişəm, əgər gəlib sizdən köynək istəsəm, onda ayrı məsələ". Hekayənin sonu Yusifin o uşaqlıq illərini xatırlaması ilə başa çatıfr. Köynək burada rəmzi məna daşıyır. Halallığın rəmzi. Şahmarın bütün hekayələrində insanın mənəvi saflığı, halal yaşamaq istəfyi ön plana çəkilir və onun qəhrəmanları bu dairədən bir azca kənara çıxırlarsa, itki baş verir.

Şahmar "Yaxın qohum", "Elçilik", "Kefcil Məhəmməd", "Qorxu" hekayələrində də belə novellavari sonluqlar diqqəti cəlb edir. "Yaxın qohum" hekayəsində Usub kişi institut müəllimi Mameddən üç min manatını almağa Bakıya yollananda güman eləməzdi ki, hirsi, qəzəbi soyuyacaq. Mamedin arvadının qonaqpərvərliyi, uşaqlarının şirinliyi və nəhayət, otaqdakı bütün əşyaların dümağ görkəmi qarşısıfnda təslim olacaq. Şahmarın hekayələrinin gözəlliyi bir də onun dilindəydi. Bu dildə incə yumordan tutmuş insanın hiss-həyəcanlavrını ifadə edən nə varsa, hamısını görə bilərdin. İndi xatirə yazmaq dəbdir. Hətta bir-iki ötərgi görüşdən, salam-əleykdən, yarım saatlıq söhbətdən də xatirə yazırlar. Mənim Şahmardan xatirə yazmağa bu mənada haqqım yoxdur. Amma onunla 1987-ci iline yay günlərinin birində, köhnə avtovağzalın çayxanasında bir təsadüfi görüşdə söhbətimi xatırlayıram. Bir-iki sual verdim ona. Soruşdum ki, niyə ancaq hekayə yazırsan? Sənin hekayələrində povestə keçid üçün material ki var.

Dedi ki, o dedikdərindən ancaq o boyda yazı-hekayə çıxıbsa, min şükür. Bir də adam gərək bir şeyi axıra qədər yarıda, sonra keçə o birisinə. Soruşdum: "Hekayələrində tez-tez öz adını çəkirsən, hadisələr də güman verir ki, çoxu sənin başına gələnlərdir. Buna necə baxırsan? Dedi ki: "O hadisələr həm mənim başıma gələnlərdi, həm də başqalarının. Uydurduğum yoxdu, ola bilsin var. Bunun bir əhəmiyyəti varmı? Bir də soruşdum ki: "Niyə yaradıcılığa gec başladın?" Dedi ki: "Əslində, mən o hekayələri beynimdə çoxdan yazmışam, amma cəsarət eləmirdim qələmə aklmağa. Bilirsən ki, mən Kukla teatrının aktyoruyam. Böyük səhnəyə ürək eləməmişəm çıxam, çünki itirirəm özümü, bunu aktyor dostların bilir. Bax, ürəyimdə, beynimdə yazdığım o hekayələri də "böyük səhnəyə" ona görə çıxarmırdım. Amma yazıçı dostlarıma oxudandan sonra daha qorxmadım.

O qısa söhbətin sonunu xatırlaya bilmirəm. Bircə onu bimlirəm ki, Şahmar harasa tələsirdi. Onda ölümünə altı ay qalmışdı.

ŞAHMAR ƏKBƏRZADƏ

İyirmi il əvvəl, avqustun 31-də gözəl şairimiz Şahmar Əkbərzadə dünyadan köçdü. Onun 59 yaşının tamamına dördcə ay qalırdı.

Göy buludsuz, çay bulaqsız çağlamaz,
Yalqız arı pətəkdə şan bağlamaz.
Hicran dağı hansı qəlbi dağlamaz,
Kök üzülsə budaq vaxtsız solar heyyy!

Misal gətirdiyim bu şeiri Şahmar Əkbərzadə, ölümündən on altı il öncə-1984-cü ildə qələmə alıb.

Şeiri misra-misra, hətta söz-söz oxuyanda belə ondan VİDA qoxusu gəlir. Birinci və ikinci bənddə kədər var, üçüncü bənddə nikbinlik. Elə bil, Şahmar on dörd il sonrakı ölümünü qabaqcadan hiss edirmiş, ondan əvvəl isə doğulduğu Qarabağın qəhrini çəkəcəkdi:

O elatlar, o karvanlar qayıtmaz, Binələrin gözy yolda qalar heyyy!

Açığını deyim, mən Şahmar Əkbərzadə ilə dost olmamışam, amma ədəbiyyat çeşməsindən su içdiyimiz üçün bir-birimizi yaxşı tanıyırdıq. Mən onun mətbuatda çıxan gözəl şeirlərini oxuyurdum, rastlaşanda həmin şeirlər haqqında ürəyimdən gələn tərif deyirdim və o, uşaq kimi sevinirdi. Ömrünün son illərində onun redaktor olduğu "Mədəniyyət" qəzetinə yazılar aparırdım, bu yazıları şəxsən özünə təqdim edirdim (belə tapşırmışdı), ən yaxın nömrədə onları çap edirdi, hətta kiçik maliyyə büdcəsi olduğuna baxmayaraq qonorar da verirdi.

Tez-tez eşidirdim ki, Şahmar bütün türk dünyasının nəhəng sənətkarı olan Çingiz Aytmatovun görüşünə gedir və Çingiz Aytmatov Şahmarı çox sevir. Şahmar dünyasını dəyişəndə bu böyük sənətkar çox sarsılmışdı.

Polad Bülbüloğlu yazır: "Bişkekdə Çingiz Aytmatovun yubileyinin keçirildiyi günləri xatırlayıram. Şənliyə dünyanın hər yerindən çoxsaylı qonaqlar gəlmişdi.

Şahmarın alovlu çıxışları bütün iştirakçıları valeh edirdi. Onun söylədiyi bəzi kəlmələr hətta dillər əzbəri olmuşdu. Qəzetlər onun sözlərini manşetə çıxarmışdılar: "Yaşasın Qırğızıstan -Manasstan və Çingizstan!".

Bəli, Şahmarı sevirdilər. Onun dönməz türkçülüyü, azərbayjançılığı, yurdsevərliyi dillər əzbəri olmuşdu. Hər bir insana sevgi və ehtiramı da bu ali sevgidən doğurdu.Türk dünyasının öndər simalarından olan Oljas Süleymenov da Ç.Aytmatov kimi Şahmarın ölümünü eşidib sarsılmışdı.

Şahmarın dostluq etdiyi, illər boyu ünsiyyət bağladığı sənətkarlardan biri də böyük şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə idi. Onları birləşdirən , ürəklərini bir araya gətirən səbəblər çox idi. Şahmar özünü həmişə Bəxtiyarın tələbəsi sayırdı, ustad-tələbə münasibətində ən önəmli səhət odur ki, məslək birliyi həm də dostluğa çevrilsin. Bəxtiyar müəllimin çox böyük bir səmimiyyətlə Şahmarın "Ona yanıram ki" kitabına yazdığı ön sözü xatırlayıram. Adı belədir: "Düşündürmək, yandırmaq və inandırmaq".

Bəxtiyar müəllim yazırdı:

"Sərhəd kənarında, cavan yaşımda
Həsədim utanıb yerə girirdi.
İki quş dimdiyi ağac başında
Vətəni vətənə birləşdirirdi.

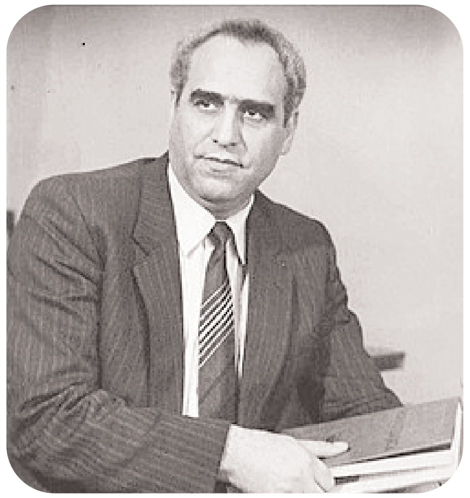

Bu misralar bizi Şahmar nəfəsinin, Şahmar yanğısının od aldığı ojağa aparır. Misal gətirdiyim üç bəndlik "Dağdağan" şeirini oxu, qorlanma görüm, nejə qorlanmırsan? Araz qırağında o taydan, bu taydan çör-çöp daşıyıb yuva qura-qura "Vətəni vətənə birləşdirən" iki sağsağana bax, Azərbaycanın keşməkeşli taleyini anma görüm, necə anmırsan? On iki misrada deyilənlər məni cild-cild salnamələrdən çox barındırır".

Bəxtiyar Vahabzadənin o kiçik, amma Şahmarı bir insan və şair kimi sevdirən-tanıdan o yazısında Çingiz Aytmatovun adı çəkilir: "Çingiz Aytmatovun mənə yazdığı məktubdakı bir fikri xatırlamaya bilmirəm: "Özündən çox özgələrə yananlar, elobalarımızı düşünənlər haqqında fikirləşəndə Şahmarı anıram".

Şahmar Əkbərzadənin "Ona yanıram ki" şeirlər kitabı qarşımdadır və deyim ki, hər dəfə yaxşı bir şeir oxumaq həvəsilə o kitabı də əlimə götürür, açıb vərəqləyir və həmişə birinci olaraq "Üzeyirbaycan" şeirini axtarıram. Bu şeirin adının altında "Anam Qarabağa" sözləri yazılıb.

"Şikəstə" oxuyub, sən zaman-zaman
Qızıl torpağına dərd-qəm əkmisən.
"Heyratı" üstündə ayağa qalxıb
Zülmün anasına dağlar çəkmisən.

Şahmarın yaradıcılığında baş mövzu Azərbaycandır…

O, sovet dövründə onlarla şairin Azərbaycanı mədh edən və çox vədə bir-birinin təkrarı olan şeirlərdən fərqli olaraq Vətənin birliyi, bütövlüyünü arzulayan, haçansa bunun həqiqət olacağına inanan bir şair kimi diqqəti jəlb edirdi. Tək deyildi. Bəxtiyar Vahabzadə, Məmməd Araz, Xəlil Rza, Söhrab Tahir, Sabir Rüstəmxanlı, Məmməd İsmayıl kimi vətənpərvər şairlər də bu sırada itdi.

Şahmar az yazırdı, amma lazım olanda, məqamı çatanda yazırdı, ilhamını zorlamırdı. Bir neçə sifarişdən, təkiddən sonra Şahmar şeirlərini "Azərbaycan" jurnalı redaksiyasına gətirdi.

Baxıb gördük ki, Şahmarın şair xarakteri qətiyyən dəyişməyib, şeirlərində yenə həmin o patriotik duyğular, hisslər yaşayır. Amma bu şeirlərdə, təbii ki, 90-cı illərin ictimai-siyasi ab-havası duyulurdu.

Şahmar Azərbaycan torpağının iyirmi faizinin işğalına dözə bilmirdi, bunu özü və xalqı üçün böyük dərd hesab edirdi, keçid dövrünün bitib-tükənməyən məhrumiyyətləri, insanların düçar olduğu əzabəziyyətlər onun ürəyini parçalayırdı.

Ümidini göyə tutub bu ölkə
Yananıyla yanmayanı bilinmir!
Ahıl-cahıl bir-birinə qarışıb,
Qananıyla qanmayanı bilinmir!

Şahmarın "Mərkəzi poçtxana" adlı bir şeiri də var ki, bu şeir vətənpərvərliyin poeziyada ən həzin, ən kövrək notları kimi misilsizdir. Şair Mərkəzi Poçtxanaya gəlir, amma harasa, konkret bir ünvana teleqram göndərmək niyyəti yoxdur. Çünki teleqram vurulası obalar, ellər, yollar, dağlar, çöllər var ki, onların həsrətini çəkir.

Bu payız küsəcək məndən Qarabağ,
Yollarda qalacaq gözü yolların.
Payım budaqlardan özün asacaq,
Bağrı çatlayajaq güleyşə narın.

Şahmar qarabağlı idi və onun danışığında, rəftarında, ədasında məhz keçmiş Qarabağ kişilərinə məxsus bütün əlamətlər cəmləşmişdi.

Deyə bilmərəm, onun babası, babasının babası bəy olub, ya olmayıb, amma Şahmarda bir Bəylik, özü də ziyalı bəyliyi, qüruru görürdüm. Çıxışlarında da o əda, o qürur apaydın hiss edilirdi.

Təbii ki, onun xatirəsi yad olunan bu balaja yazıda bütün şeirləri barədə söz açmaq çətindir və haçansa, daha geniş bir yazı da yazajağam. Amma budur, əlimdə bir başqa kitab var:

"Şahmar Əkbərzadə adına Beynəlxalq Ədəbiyyat Mükafatı laureatlarının şeir antologiyası" (tərtib edənlər Elçin İsgəndərzadə və Adil Şirin). Deməli, Şahmar unudulmayıb. Onun adına Beynəlxalq Ədəbiyyat Mükafatı da təsis olunub və bu mükafatın bir xeyli laureatı var.

Bu yazını bitirəndə bir də Şahmarın kitabına baxdım. Adı tutdu məni. ONA YANIRAM Kİ… İndi biz ona yanırıq ki, Şahmar bizim sıralarımızda deyil.

Və Şahmarın sanki əbədiyyətdən gönldərdiyi - amma 1985-ci ldə yazdığı bir şeirindən bu üç bəndlə sözümü tamamladım:

Qarabağdan əsən yellər,
Cığırlarım yol olubmu?
Mənsiz Damcı bulağının
Göz yaşları sel olubmu?

Şahbulağın döşündəki,
Qaramanın qaşındakı,
Ürəyimin başındakı
Tikanlar kol-kol olubmu?

Doğulduğum doğma yeri
Görməmişəm yazdan bəri,
Çəmənlinin çiçəkləri
Həsrətimdən kül olubmu?